

De viktige bildebokvalgene – lesing av bildebøker som estetisk aktivitet i 38 barnehager

Anne Marie Øines

Sammendrag

Denne artikkelen omhandler et utviklingsarbeid som involverte 38 barnehager. Et av målene med arbeidet var at barnehagene skulle få økt kompetanse om nye bildebøker. Et annet var at de skulle få økt kunnskap, og forståelse for verdien av lesing som en estetisk aktivitet. Fokuset for denne teksten har vært å se på i hvilken grad bokutvalget, og kvalitetskriteriene for hva som er gode bildebøker har endret seg blant de ansatte etter deltakelse i prosjektet. En av endringene ser ut til å være at pedagogene oftere enn før velger bildebøker av nyere dato; en annen endring er at barnehagelærerne oftere leser komplekse bildebøker med et tolkningspotensiale i seg. Materialet viser at begge disse endringene har ført til større leselyst blant barna. En tredje endring ser ut til å være at bokutvalget har endret seg fra et tilfeldig til et gjennomtenkt og faglig begrunnet utvalg.

The importance of choosing the most suitable picture books – reading picture books as an aesthetic activity in 38 kindergartens

Abstract

This article is about a development project that involved 38 kindergartens. One of the purposes of the work was to give the kindergartens increased competence about modern picture books. Another purpose was to enhance their knowledge and understanding of the importance of reading as an aesthetic activity. The focus of this text has been to investigate if the selection of books, and the criterions for what constitutes a quality picture book, have changed through participation in this project. One of the changes seems to be that kindergarten teachers more frequently choose to read modern picture books, another alteration is that they more often read complex picture books with higher potential for interpretation. The material shows that both these alterations have encouraged a greater eager for reading among the children. A third change seems to be that the selection process of picture books has moved from being random to more reflected and well-reasoned.

Innledning

Denne artikkelen tar utgangspunkt i et utviklingsarbeid jeg deltok i høsten 2015. Utviklingsarbeidet var et samarbeidsprosjekt mellom *fagenhet for oppvekst* i

Tønsberg kommune, 38 barnehager, representert gjennom 51 barnehagelærere og 31 styrere i kommunen og Høgskolen i Sørøst-Norge¹. Målene for utviklingsarbeidet var at personalet i barnehagene skulle fornye sin interesse for bildebøker, og heve

sin kompetanse både når det gjaldt utvalg og bruken av litteratur i barnehagen. Det skulle leses oftere og kvaliteten på høytlesningen skulle bli bedre. I etterkant av prosjektet ble et utvalg av barnehagelærere og styрere intervjuet om hvilke endringer prosjektet hadde ført til i barnehagen. Endringene etter prosjektet kan i korte trekk oppsummeres slik: For det første kunne svært mange av deltakerne i prosjektet fortelle at bokutvalget i barnehagen hadde endret seg, for det andre hadde bokskikken endret seg. Bokskikk kan handle om enkle regler for hvordan man skal behandle bøker. En tredje endring som mange framhevet var at bildebøkene ble formidlet på nye måter. Siden ett av målene for prosjektet var at det skulle leses oftere, er det særlig interessant at en fjerde endring var at alle vi intervjuet kunne fortelle at barna i prosjektet etterspurte å bli lest for mer enn tidligere. Det kan altså se ut til at hvilke bøker man presenterer for barn, måten man behandler bøker på og hvordan man presenterer litteratur for barn er med på å påvirke barns interesse for bildebøker. Alle disse endringene blir omtalt og drøftet i boka *Lesepraktiser i barnehagen. Inn i litteraturen på mange måter* (Solstad, Jansen og Øines 2018).

- *Solstads studie viser at bildeboklesing med fokus på samtaler, lek og opplevelser barna i mellom fører til aktivt språklige barn.*

Det finnes altså flere forklaringer på hvorfor prosjektet har ført til økt leselyst blant barn. Denne artikkelen vil gå nærmere inn på en av disse endringene; den som handler om bokutvalget. Jeg ønsker å presentere funn fra intervjuene som sier noe om på hvilken måte bokutvalget har endret seg i løpet av utviklingsarbeidet. I sammenheng

med dette vil artikkelen også se nærmere på om synet på hva som er god litteratur har endret seg hos barnehagelærerne. I tilknytning til dette vil jeg problematisere og diskutere om det er mulig å sette opp noen kvalitetskriterier for gode bildebøker. Et resultat av prosjektet var at barn etterspurte lesing oftere enn før. Det vil derfor være interessant å forsøke å finne svar på hva slags bildebøker som skaper leselyst. Prosjektet var opptatt av å introdusere nye, moderne bildebøker for de ansatte i barnehagen. En interessant hypotese kan derfor være at nye, moderne bildebøker skaper leselyst. Jeg vil se nærmere på om denne hypotesen blir bekreftet gjennom materialet mitt.

Strukturen i artikkelen er som følger: først vil jeg kort presentere tidligere forskning knytta til bildebokutvalg og bildebokkvalitet i barnehagen, her avgrensar jeg meg til skandinavisk forskning. Deretter vil jeg presentere den teorien som har vært et viktig fundament i arbeidet, og videre metodene vi² benyttet i datainnsamlingen. Så følger en presentasjon og diskusjon av funnene. Til slutt gir jeg en kort oppsummering.

Tidligere forskning

Metastudien *Synteserapport om skandinavisk forskning på barns språk og språkmiljø i barnehagen* viser at det leses lite i barnehagene, og at spesielt bildebøker er oversett i det pedagogiske arbeidet (Sandvik m.fl. 2014). Studier viser også at bildebokutvalget er preget av eldre litteratur (Thorell 2006; Petersen 2007; Eskebæk Larsen 2016; Dybvik 2016; Simonsson 2006; Svensson 2011). Marianne Eskebæk Larsen (2016) som blant annet interesserer seg for fagfeltet *literacy*, har i en studie undersøkt litteraturens plass i danske barnehager. Hun mener personalet viser manglende

refleksjon over bokutvalget, og at nyere barnelitteratur er underrepresentert i institusjonene.

Dette støttes av Anne Petersen (2007). Petersen har sett på litteraturtilfanget i åtte danske barnehager, og konkluderer med at utvalget var preget av eldre bøker fra foreldre- og til og med besteforeldregenerasjonen. De fleste av bildebøkene kunne karakteriseres med en enkel ikonotekst, altså bildebøker der bilde og tekst i stor grad repeterer hverandre. Undersøkelsen til Petersen viste også at det ikke var mangel på bøker i barnehagen, men det var mangel på litterære begrunnelser bak utvalget.

Også Sofia Thorell (2006) har i sin magisteroppgave avdekket at bokutvalget i svenske barnehager domineres av eldre bøker, og at nytulviser mangler. Siden bokutvalget er begrenset, bruker personalet og barna ofte biblioteket. Her er det barna selv som velger hvilke bøker de ønsker å låne, valgene blir dermed ofte spontane og tilfeldige, og barna velger gjerne titler de kjenner fra før.

Hilde Dybvik som arbeider med barnelitteratur ved OsloMet – storbyuniversitet finner som Thorell, Petersen og Eskebæk Larsen at bokvalgene i liten grad er faglig begrunnet. Hun har i en studie forsøkt å finne fram til hvilke kriterier som ligger til grunn for barnehagens valg av litteratur (2016), og konkluderer med at kvalitetskriteriene i stor grad er vage og upresise. Dybvik forklarer dette funnet med at kvalitet i barnelitteraturen er noe som i liten grad diskuteres blant personalet.

Kort oppsummert kan man si at tidligere forskning i Skandinavia peker mot at bildebokutvalget domineres av eldre bøker. Utvalget er tilfeldig, og ikke et resultat av faglige diskusjoner knyttet til kvalitet blant personalet.

Lesing som estetisk aktivitet

Det er bred enighet om høytlesningens språkstimulerende effekt (Grøver 2006; Beck og McKeown 2001; Damber og Nilsson 2015; Gjems 2016). Dette prosjektet var imidlertid opptatt av at det å lese bildebøker kan motiveres ut fra et ønske om å ha en god opplevelse framfor at språket skal bli bedre. Dette betyr ikke at vi ikke ser betydningen av et godt språk, men vi tenker at dette kommer som en naturlig bieffekt. Utgangspunktet for prosjektet var at lederne for en barnehagevirksomhet i Tønsberg hadde fått vekket en ny interesse for høytlesing og bildebøker gjennom Trine Solstads doktoravhandling *Snakk om bildebøker! En studie av barnehagebarns resepsjon* (2015). Solstads studie viser at bildeboklesing med fokus på samtaler, lek og opplevelser barna i mellom fører til aktivt språklige barn. Solstad forsket på hvordan barns samtaler gir innblikk i deres meningsskaping under høytlesning av bildebøker. I sammenheng med dette er det vesentlig å nevne at barnehagelærerne i Solstads studie var instruert i å ikke dominere i boksamtalene. Framfor å stille barn mange spørsmål, ble de oppfordret til å vise interesse gjennom blikk, gester, smil og nikk. Til grunn for Solstads arbeid ligger en forståelse for at barnet selv skaper sin egen mening om det litterære verket dersom de får muligheten til å samtale om det de blir opptatt av i møte med litteraturen. I dette ligger det at det er *opplevelsen* i møte med litteraturen som er det sentrale. Inspirert av dette var vi i vårt prosjekt opptatt av lesing som *estetisk aktivitet*. Den tyske filosofen Alexander Baumgarten blir gjerne sett på som grunnleggeren av estetikken (Bø-Rygg og Bale 2008: 11). Han betraktet estetikken som vitenskapen om den sanselige erkjennelse. Baumgarten var opptatt av at denne formen for erkjen-

nelse har egenverdi, og at den ikke skal underkaste seg det forstandsmessige (Bale 2009: 10). I denne studien definerer vi estetisk aktivitet nettopp utfra noe som taler til sansene og ikke nødvendigvis til fornuften. I vår sammenheng er det altså snakk om hva slags opplevelser bildebøkene skaper.

Louise Rosenblatts teorier om lesing har vært et viktig fundament for prosjektet (Rosenblatt 2005). Hun sier at lesing av litteratur handler om å utforske teksten, og at målet ikke er å finne fram til *en* mening som alle lesere kan enes om. Meningen vil være ulik fra person til person blant annet fordi man møter tekst med ulik forforståelse. Hver enkelt skaper sin mening i tekst og bilde på bakgrunn av sin tidligere erfaringshorisont, og denne nye teksten som skapes er ifølge Rosenblatt selve det litterære verket. Rosenblatt omtaler teorien sin om lesing som «The transactional theory of reading and writing» (2005: 1). I dette ligger det altså at tekstens mening finnes verken i teksten eller i leseren, men i transaksjonen mellom leseren og verket. Både leseren og teksten er vesentlige for transaksjonsprosessen. Rosenblatt uttrykker dette forholdet slik: «The “meaning” does not reside readymade “in” the text or “in” the reader but happens or comes into being during the transaction between reader and text» (2005: 7). Det er interessant å knytte Rosenblatts teorier til hvilke bøker man velger å presentere for barn. Kanskje er det slik at noen bildebøker i særlig grad innbyr til den utforskningen Rosenblatt refererer til?

Som tidligere nevnt var vi opptatt av å introdusere nye, moderne bildebøker for de ansatte i barnehagen. Bakgrunnen for dette er en tro på at dette er bøker som stimulerer til samtaler og estetiske opplevelser. Jeg vil i det følgende se nærmere på hva jeg mener med *nye, moderne bildebøker*.

Nye, moderne bildebøker

Mangeårige redaktør for bildebøker i Cappelen Damm, Ellen Seip, hevder at verdens beste bildebøker er norske (Pettersen 2015). Dette begrunner hun med de mange prisene norske bildebokmakere har mottatt de siste åra, og hun viser til den anerkjente professoren på feltet, Martin Salisbury, ved Cambridge School of Art som har vist interesse for norske bildebøker. Han mener norske bildebøker er nyskapende og gode. Det som ofte trekkes fram som tegn på den høye kvaliteten er at variasjonen er stor, det er mange ulike uttrykk, og det er bildebokmakere som tør å eksperimentere både med form og innhold. Illustratør og forfatter Harald Nordberg sier til tidsskriftet *Vinduet* at han ser på bildeboka som landets største galleri for barn, i det ligger det at vi kan betrakte bildeboka som et kunstverk (Vinger 2009). Det betyr at vi også må se etter det som er rart, det som er annerledes, og det som pirrer oss eller gjør oss nysgjerrige.

Trine Solstad (2008) hevder at kontemplativ estetikk er en sentral kvalitet ved illustrasjoner i bildebøker. Kontemplasjon handler om dyp tenkning, og estetikk betyr «den som sanser» (2008: 64). Dette innebærer at bildebøker som innbyr til kontemplativ estetikk krever en leser som har evnen til å fordype seg i bildene, og som har tid til å lese langsomt. Slike illustrasjoner kan ikke avkodes bare ved et kjapt blikk, men kjennetegnes ved at nye detaljer og nye forståelser kan oppdages for hver ny lesning av bildene. Illustratør og forfatter Harald Nordberg er opptatt av at barn bør få møte gode bilder. For han kan gode bilder være bilder med en flertydighet i seg som gjør at de kan oppfattes på mange ulike måter (Vinger 2009: 36). Bildebøker med slike bilder kan ikke avkodes på *en* måte. Bildene åpner for individuelle lesninger,

og kan trolig stimulere til diskusjoner og meningsutvekslinger om litteratur både mellom barn og mellom barn og voksne. Ett av målene som ble formulert i forkant av leseprosjektet var at *personalet skal stimulere barnehagebarn til samtaler om den litteraturen som leses og betraktes*. En viktig forutsetning for å kunne nå dette målet, tror jeg er å la barn og barnehageansatte bli kjent med bildebøker som har bilder med en slik flertydighet og kompleksitet i seg.

Bildebøker består imidlertid ikke bare av bilder, men også av tekst. Den svenske bildebokforskeren Kristin Hallberg introduserte begrepet *ikonotekst* om den mentale helheten som bilde og verbalspråk skaper hos leseren i leseprosessen (Hallberg 1982). Dette samspillet mellom bilde og tekst kan konstrueres på ulike måter. Den franske litteraturteoretikeren Roland Barthes introduserte i sin artikkel «The rethoric of the image» termene *forankring* og *avløsning* for å definere forholdet mellom bilde og tekst (Barthes 2003). Ved et forankret forhold mellom bilde og tekst, gir de to modalitetene i stor grad uttrykk for det samme. I en bildebok der bilde og tekst avløser hverandre, har de to modalitetene ansvar for å formidle ulik informasjon. Vi kan si at bilde og tekst utfyller hverandre. Bildebokforskerne Birkeland, Mjør og Teigland sier at noen bildebøker er «særleg komplekse og fleirstemmige, både i tematikk og i språkleg og visuell utforming» (2018: 121). Det er særlig disse komplekse bildebøkene der bilde og tekst avløser hverandre som er interessante i dette utviklingsarbeidet.

Det som kjennetegner bildebøker med et komplekst forhold mellom bilde og tekst, er at det oppstår tomrom i teksten som leseren selv aktivt må fylle ut. Dette kalles også for åpne tekster, og slike tekster har et større tolkningspotensiale i seg enn lukkede tekster. I vårt prosjekt var det særlig

slike åpne tekster vi var opptatt av å presentere for de ansatte. Det betyr ikke at åpne tekster nødvendigvis er bedre enn lukkede tekster, men vårt inntrykk var at det var slike åpne tekster det var mest behov for ny kunnskap om. En annen, og minst like viktig grunn, var at vi hadde tro på at åpne tekster gir større muligheter for å kunne jobbe med lesing som estetisk aktivitet. Dette fordi vi tror at slike bøker gir bedre forutsetninger for å gi barn en bildebokopplevelse, og fordi bøkene kan åpne opp for samtaler om litteratur.

- *Tekst og bilde forteller to ulike historier, og det blir opp til leseren hvordan den velger å tolke samspillet mellom tekst og bilde.*

Bildebøkene *Gorm er en snill orm* og *Annas himmel* kan tjene som eksempler på slike åpne tekster. *Gorm er en snill orm* (2013) er forfattet og illustrert av Camilla Kuhn. I denne bildeboka insisterer teksten på at Gorm er en snill og omtenkssom orm som foretrekker å spise bokseamat framfor mus. Bildene forteller imidlertid en annen historie. Musene Gorm møter på sin vei forsvinner stadig på mystisk vis i fortellingen, og for hvert oppslag blir Gorm illustrert med større og større kropp. Tekst og bilde forteller to ulike historier, og det blir opp til leseren hvordan den velger å tolke samspillet mellom tekst og bilde. Stian Hole har laget både tekst og illustrasjoner til bildeboka *Annas himmel* (2013). Mange vil si at denne bildeboka handler om sorgen over å ha mistet en mor. Dette til tross for at ordet død ikke nevnes en eneste gang i teksten. Boka innbyr imidlertid til flere tolkninger. Som i andre bildebøker fra Hole bærer de vakre illustrasjonene mye mening: her er mange lag, og man kan selv velge hvor

mange lag man vil lese. Jeg vil komme tilbake til noen lesninger av begge disse åpne tekstene når jeg presenterer funnene fra materialet mitt.

Innsamling av data – metode

For å forsøke å få tak i hva vårt utviklingsarbeid hadde ført til, inviterte vi alle deltakerne til gruppeintervjuer om sine erfaringer med prosjektet. Vårt forskningsspørsmål var: *Har deltakelse i høytlesningsprosjektet ført til noen endringer av lesepraksis i barnehagene?* Materialet vårt inneholder altså svar på flere ulike endringer. Ett av spørsmålene i intervjuguiden vår var: *Hvordan har bokutvalget i barnehagen endret seg?* Et annet var: *Hvilke kriterier legger dere til grunn for valg av bøker?* Vi spurte også om barna etterspør ny litteratur. Det er svarene på disse spørsmålene jeg har analysert og systematisert for å kunne besvare min problemstilling.

Det er sannsynlig at endringene i bokutvalget, og at kriteriene som ble lagt til grunn for de valgene barnehagelæreren tok, ble påvirket av den faglige kunnskapen de ervervet seg gjennom prosjektet. Deltakerne i prosjektet var med på tre fagdager der Høgskolens fagmiljø på Institutt for språk og litteratur introduserte ny forskningsbasert fagkunnskap om bildebøker og samtaler om litteratur. I tillegg møtte alle de ansatte bildebokmaker Camilla Kuhn ved oppstarten av prosjektet. På disse fagdagene fikk

de også tildelt oppgaver de skulle utforske i barnehagene sine. Oppgavene ble fulgt opp i nettverksgrupper med veiledning i regi av Høgskolen. Under teorikapittelet har jeg presentert noen av de kvalitetskriteriene vi la til grunn, men jeg vil likevel her kort gjenta at vi var særlig opptatt av å formidle verdien av det jeg karakteriserte som komplekse bildebøker. Camilla Kuhn ble invitert inn nettopp fordi vi tenker at hennes bildebøker er representanter for slike åpne tekster.

Forskningsspørsmålet vårt var av kvalitativ karakter siden vi var ute etter deltakernes tanker, perspektiver og refleksjoner. Det ble derfor naturlig for oss å ta i bruk det kvalitative forskningsintervjuet. Kvale og Brinkmann sier dette om forskningsintervjuer: «I forskningsintervjuer snakker vi med folk fordi vi vil vite hvordan de beskriver opplevelsene sine eller artikulere handlingsvalgene sine» (2015: 20).

Det var selvsagt frivillig for barnehagelærerne og styrerne å delta i samtalen. Når samtalen var basert på frivillighet, regnet vi med at vi ville få tak i de mest interesserte deltakerne fra prosjektet. Vi håpet også at vi på denne måten ville komme i kontakt med de som hadde reflektert mest omkring sin deltakelse, og hadde lyst til å dele sine erfaringer med andre. Vi mente dette ville være et godt utgangspunkt for å få et så rikt og fyldig materiale som mulig. Vi intervjuet altså ikke alle som hadde vært med i prosjektet, og kan ikke vise til et representativt utvalg. Materialet vårt består av åtte halvannentimers transkriberte samtaler med deltakere fra prosjektet. Representanter fra tolv barnehager meldte seg, og vi organiserte disse i grupper på tvers av barnehagene. Vi intervjuet til sammen 15 pedagogiske ledere og 8 styrere. Gruppene varierte i størrelse fra 2 til 5 deltakere. Vi vurderte det dithen

at gruppeintervjuer framfor individuelle intervjuer ville gi oss det mest interessante materialet. I gruppeintervjuer kan man imidlertid ikke være sikker på om gruppe medlemmene føler seg frie i forhold til hverandre. Postholm og Jacobsen sier at en av fordelene ved individuelle intervjuer er at den som intervjues ikke trenger å ta hensyn til hvordan han eller hun fremstår for andre (2011: 65). På den annen side påpeker de at styrken ved gruppeintervjuer er at man får fatt i hvordan ulike oppfatninger diskuteres og utdypes. Tanken vår var at gjennom diskusjoner og utveksling av erfaringer skapes gruppedynamikk, og at flere informanter sammen trolig bidrar til mer innsikt.

Vi hadde på forhånd sendt ut intervjuguider, en til barnehagelærerne og en til styrerne, siden det var bestemte sider ved temaet vi ønsket å se nærmere på. Vi var samtidig åpne for at intervjuene kunne føre oss inn i perspektiver vi ikke hadde tenkt på i forkant. Derfor kan man si at intervjuene var semistrukturerte (Kvale og Brinkmann 2015: 22). En intervjuguide kan ha flere intensjoner. En av dem er at den kan bidra til at informantene er mer forberedt til samtalen, en annen er at den er med på å styre samtalen i en bestemt retning. I vårt tilfelle styrer intervjuguiden samtalen i retning av endringene som er erfart gjennom utviklingsarbeidet. Jeg vil i det følgende se nærmere på hva intervjuene sier om endringene av bokutvalget, og diskutere disse funnene.

Fra lesing som en primært språkstimulerende aktivitet til lesing som estetisk aktivitet

Vi hadde lyst til å ta tak i dette med den estetiske leseopplevelsen, at det var noe mer enn språkstimulering. Vi veit mye om hvor viktig det er å jobbe med

språkstimulering, men dette var liksom en annen tilnærming som jeg tror mange opplevde som veldig meningsfull.

Sitatet ovenfor er representativt for mange av informantene våre. Bevegelsen fra språkstimulering til estetikk er noe av kjernen i dette utviklingsarbeidet, og det er interessant at så mange uttrykker at en slik innfallsvinkel gjør arbeidet med høytlesing mer meningsfullt. Det er også interessant å merke seg at dette oppleves av flere som en ny tilnærming til litteratur. Dette til tross for at Rammeplanen for barnehagens innhold og oppgaver sier at: «Gjennom arbeid med kommunikasjon, språk og tekst skal barnehagen bidra til at barna opplever spenning og glede ved høytlesning, fortelling, sang og samtale» (Kunnskapsdepartementet 2017: 48). Ordene *spenning* og *glede* leser jeg som et tydelig signal om at en er opptatt av en estetisk innfallsvinkel til lesing. Det er opplevelsen som skal stå i fokus i barns møte med litteratur. Til tross for at dette altså står nedfelt i Rammeplanen, kan det se ut til at et tankesett der litteratur ses på som et ledd i god språkstimulering har vært den rådende praksisen.

Det er lang tradisjon for å plassere barnelitteraturen mellom kunst og pedagogikk. Det er legitimt for voksne å snakke om opplevelsen boka ga dem, mens barn kanskje mer har måttet vise til hva de har lært av boka. Det er trolig mer motiverende for et barn å lese for å få gode opplevelser enn for å få et godt språk, og det viser seg altså at en slik inngang til lesing også motiverer de ansatte i barnehagen.

Tematikken for denne artikkelen er på hvilken måte bokutvalget har endret seg gjennom prosjektet, og hva som styrer disse valgene. Sitatet nedenfor tyder på at dreiningen bort fra å se på lesing som først og fremst en språkstimulerende aktivitet,

har vært med på å påvirke bokutvalget i stor grad:

Jeg har brukt mye tid på å finne riktig bok. Dette med estetiske opplevelser, det var ikke så mye i tankene mine før. Nå er jeg mye mer opptatt av det å gi barn en opplevelse sammen med andre barn og voksne. Men da må man finne riktig bok. Målet med lesing nå er noe annet enn for et år siden.

Utsagnet viser også at barnehagelærerne gjør et grundigere og mer bevisst arbeid når de skal velge hvilke bøker de skal presentere for barna, og det viser at de er på jakt etter andre bøker enn tidligere. Det er derfor interessant å se nærmere på *hvilke* bøker barnehagelæreren er på jakt etter når målet er å gi barna en god opplevelse. Jeg vil i det følgende forsøke å få tak i hvilke kriterier som ligger til grunn for de nye valgene.

Lesing som estetisk aktivitet endrer bildebokutvalget i barnehagen

Gjennom både veiledningssamtalene og i intervjuene i etterkant av prosjektet kom det fram at mange av barnehagene valgte å starte prosjektet i egen barnehage med å gi personalet i oppgave å presentere en bok de var glad i fra barndommen.

Det viste seg at dette var en oppgave som førte til refleksjon på flere plan. Mange kunne fortelle at letinga etter denne boka utløste hyppige samtaler om litteratur: hva gjorde at de husket denne boka, hvorfor likte de den så godt osv. I mange av barnehagene ble det etter dette et fast innslag på personalmøter at en bildebok skulle presenteres. Oppgaven resulterte også i en diskusjon knytta til hvordan bøker av eldre dato fenget barna. Her forteller en av sty-

rerne om hvordan dette fungerte:

De (barnehagelærerne) hadde gleda seg sånn til å fortelle om disse bøkene for de andre i personalet, og de hadde gleda seg til å vise bøkene til barna i barnehagen. Men så var det jo ikke noen suksess for de fleste av dem. Og da ble det jo litt refleksjoner: Hva er det som gjør at de ikke fenger? Og kanskje vi bør fornye noe av det vi har i barnehagen?

Et annet sitat støtter det samme: «Helt tydelig at den gamle litteraturen ikke er så gjev som den nye lengre.» Gjennom intervjuene kom det altså fram at den eldre litteraturen ikke fascinerte barna på samme måte som den nye litteraturen. I situasjoner der barna ble tilbudt bøker fra ulike tidsepoker, var en klar tendens at barna valgte bøker av nyere dato.

Det er altså tydelig at både barn og voksne har oppdaget noen kvaliteter ved de nye bøkene som gjør at de foretrekker disse. Når barnehagelærere så ofte forteller om at barn ikke etterspør lesing, tror jeg dette kan ses i sammenheng med hvilke bøker barn tilbys. Man må presentere bøker som gjør at barn har lyst til å lese. Dersom barn skal la seg berøre av litteratur, tror jeg det er vesentlig at de møter litteratur som er produsert etter at de selv ble født, og som dermed speiler samtida de lever i. Det kan se ut til en del av den nye litteraturen har noen kvaliteter både ved form og innhold som appellerer til barn. Dette betyr ikke at man ikke skal presentere eldre litteratur for barn. I rammeplanen står det eksplisitt at barn skal møte litteratur både fra fortid og samtid (Kunnskapsdepartementet 2017: 48), barn har altså krav på å bli tilbudt både eldre og nyere litteratur.

Innledningsvis skrev jeg at denne artikkelen vil undersøke om synet på hva som

er god litteratur har endret seg hos deltakerne i høytlesningsprosjektet. En av disse endringene ser ut til å handle om at de har oppdaget kvaliteten ved bøker av nyere dato. En annen endring tror jeg kan knyttes til den bevegelse jeg har vært inne på tidligere, nemlig den at personalet har utviklet seg fra å fokusere på *lesing som en språkstimulerende aktivitet til lesing som estetisk aktivitet*. Våre funn antyder at man er på jakt etter andre typer bøker når målet er opplevelsen, og det å skape leseglede, og at en slik innfallsvinkel fører til et endret syn på hva som er kvalitativt gode bildebøker. Sitatene nedenfor gir uttrykk for nettopp dette:

Nå velger jeg bøker som åpner for ulike svar, og som gjør at man må tenke videre selv. (...) Jeg velger bøker hvor man må granske bildene. Det må jo handle om kvalitet, da det fører til at barn undrer seg på den måten. Det setter i gang tankeprosesser hos ungene.

Flere sier eksplisitt at de har blitt opptatt av å velge bøker der bilde og tekst forteller ulike historier. Mange formidler også at mens de tidligere valgte det de kaller trygge og kjente bildebøker, er de gjennom prosjektet blitt mer åpne for moderne bildebøker. Moderne bildebøker karakteriserer de som «spennende med annerledes bilder og mørkere tekst». Flere har også kommet til en erkjennelse i forhold til at bildene ikke trenger å være pene, men langt viktigere er det at bøkene forteller en historie, og at de har humor. Tidligere var dessuten mange opptatt av at bøkene måtte ha en liten moral, og at de måtte ha en lykkelig slutt. Dette er også kvalitetskriterier de har beveget seg bort fra. Det er dessuten interessant at flere nevner at det er den voksne, og ikke barnet som i utgangspunktet er skeptisk til de nye bøkene. Det kan se ut til

at personalet nå er på jakt etter bøker med det jeg tidligere i teksten kalte en kontemplativ estetikk, og at de har oppdaget verdien av bildebøker som har et komplekst forhold mellom bilde og tekst. Jeg vil i det følgende se nærmere på to praksisfortellinger knytta til to bildebøker som illustrerer nettopp dette.

Nye bildebokvalg

Noen konkrete bildeboktitler som nevnes i intervjuene er *Gorm er en snill orm* (Kuhn 2013), *Samira og skjelettene* (Kuhn 2014), *Fugl* (Aisato 2013), *Morkels alfabet* (Hole 2015), *Annas himmel* (Hole 2013) og *Klikk* (Torseter 2004). Slik formulerer en av barnehagelærerne seg om hva som utspant seg da hun leste *Annas himmel* for en barnegruppe:

Jeg leste *Annas himmel*, og de var helt med, men jeg fikk dem ikke til å koble at det hadde noe med begravelse å gjøre, de synes ikke det var trist. Og på slutten følte jeg at jeg måtte si at det er jo litt trist for hun har mista mammaen sin, de skal i en begravelse. Da bare stoppa de og sa, men se nå er pappaen glad igjen.

Jeg tenker at denne sekvensen sier noe om kvaliteten i Stian Hole sine bildebøker. Bildene hans innehar den flertydigheten jeg tidligere i teksten refererte til at Nordberg var opptatt av (Vinger 2009). Bildene kan leses og forstås på ulike måter, og forståelsen henger naturligvis sammen med de erfaringene man bringer med seg inn i lesesituasjonen. Sitatet over viser også at Stian Hole har lyktes med å oppnå det han forsøker å få til i bildebøkene sine. Til magasinet *KUNST* sier han dette: «Jeg vil åpne opp fortellingen. Skape et rom der lesere kan gå i dialog med egne erfaringer

og tanker» (Strand 2016: 35). Barna i dette eksempelet hadde kanskje ikke erfaringer med begravelse, og leser boka utfra sin erfaringsbakgrunn. Barnehagelæreren gir også her uttrykk for et dilemma man står overfor når man leser slike åpne tekster med barn. Skal man presentere sine egne tolkninger for barna, slik som denne pedagogen følte behov for, eller skal man la barna ta seg av tolkningsarbeidet selv? Jeg tenker at man bør strebe etter det siste, og at det nettopp er *det* disse åpne bildebøkene legger så godt til rette for fordi det gir mening å gå inn i teksten med forskjellige innganger.

En av styrerne som deltok i prosjektet kunne fortelle om hvordan *Gorm er en snill orm* hadde skapt engasjement både hos foreldre og barn. En tidlig morgen hadde en mor i barnehagen tatt tak i en av de ansatte fordi hun ikke kunne forstå hva moralen i denne bildeboka var. Jeg synes fortellingen er interessant ut fra flere perspektiver. For det første fordi den forteller at komplekse bildebøker med flere lag fører til samtaler om litteratur, og for det andre at voksne og barn møter litteratur på ulikt vis. Kanskje har den voksne leseren større behov enn barn for å skulle forstå alle sider ved teksten. Stian Hole kommenterer denne ulikheten mellom barn og voksne slik:

Barnet har en direktehet i møte med kunsten som mange voksne ikke lenger har. De er ikke så redde for det de ikke forstår. Et barn gleder seg derimot ofte over det de ikke forstår: «Det var rart og fint» (Strand 2016: 34).

Holes ord er verd å reflektere over når man diskuterer hva slags litteratur man kan presentere for barn. En stadig tilbakevendende diskusjon som jeg møter både med studenter i barnehagelærerutdanninga og

blant ansatte i barnehagen, er om en del av de nye, moderne bildebøkene er for komplekse for små barn. Jeg tror Hole har rett når han sier at barn ikke er så redde for det de ikke forstår. Antakeligvis er det få barn som er opptatt av å analysere seg fram til moralen i *Gorm er en snill orm*, men trolig fryder mange seg over humoren i boka.

Hva er gode bildebøker?

Jeg tror ikke det er mulig å sette opp en liste over kriterier for hva som er gode bildebøker, men i dette prosjektet var vi opptatt av å velge bøker som kunne berøre leseren på en eller annen måte. Hva som berører, er imidlertid svært individuelt og henger sammen med hvem vi er, og hva slags erfaringer vi bringer med oss inn i lesesituasjonen. Jeg vil likevel hevde at åpne bildebøker med en kompleks ikonotekst, og bilder med kontemplativ estetikk har en unik kvalitet nettopp fordi tomrommene i teksten kan fylles på så mange ulike måter. Ett av målene for prosjektet var som nevnt at personalet skulle stimulere barn til å samtale mer om litteraturen de leste. Dersom man skal få barn i tale, må teksten tilby noe å snakke om. Åpne tekster krever en aktiv leser som undrer seg og stiller spørsmål ved teksten, og jeg vil hevde at dette kan være et kvalitetskriterium. Boka *Lesepraksiser i barnehagen* sier dette om denne tematikken:

Kanskje er det slik at dersom målet er å få barnet, og også den voksne, til å undre seg over noe i en bok, få dem til å stille spørsmål, få dem til å se på noe i tilværelsen sin med et nytt blikk, forutsetter det at boka har flere lag (...) (Øines 2018: 80).

Disse ulike lagene kan knyttes til Rosenblatts tenkning. Hun var opptatt av at

tekster består av mange ulike lag med papir som kan pakkes ut på ulike vis, og forstås forskjellig fra leser til leser. Dette forutsetter imidlertid at man presenterer bøker for barn hvor det er noe å pakke ut. Det må være potensiale for utforskning i tekst og bilde, og det er en kvalitet at pakken kan åpnes på mange ulike måter. Barnehagelærerne ser ut til å ha oppdaget og erfart nettopp dette: de nye og moderne bildebøkene fører til rikere samtaler, mer engasjement og større grad av berøring enn den litteraturen de tidligere har benyttet.

Jeg tror bredde og variasjon i bokutvalget er viktig. Barn må møte både gammelt og nytt. De må møte det trygge og det kjente, men også det utrygge og overraskende. De må møte både det mørke og det humoristiske, og de må møte bildebøker der bilde og tekst repeterer hverandre, men de må også møte tekster med mange tomrom å fylle. I det videre vil jeg se nærmere på hvilke faktorer som kan ha vært med på å endre synet på hva som er kvalitet i bildebøker.

Fra et tilfeldig bildebokutvalg til faglige begrunnelser

All den kunnskapen vi har fått om barnelitteratur har gjort meg mer bevisst, jeg tar ikke en hvilken som helst bok lenger. (...) Det var nok en bok jeg ikke hadde valgt om jeg ikke hadde fått kunnskap om at dette var en god bok. Det handler om at vi har fått tilført kunnskap og kompetanse gjennom prosjektet, både gjennom forelesninger og erfaringsdelingen. Det åpner for nye tanker og nye prosesser.

Utsagnene over gir uttrykk for at faglig påfyll har gjort barnehagelærerne bedre i stand til å gi faglige begrunnelser for bøkene de

velger å lese for barna. Som allerede nevnt ble deltakerne introdusert for nye bildebøker gjennom forelesninger fra fagmiljøet ved Høgskolen, og alle de ansatte møtte bildebokmaker Camilla Kuhn ved oppstarten av prosjektet. I tillegg deltok mange av de ansatte på *Bildebokfestivalen*³ ved Høgskolen i Sørøst-Norge. På Bildebokfestivalen fikk de forelesninger over to dager; den ene dagen med forfattere og illustratører av bildebøker, den andre dagen med forskere på bildebokfeltet. I intervjuene ble det tydelig at disse møtene var med på å påvirke bokutvalget i stor grad. Her er noe av det barnehagelærerne uttrykker:

Når forfatterne selv forteller hvorfor de har valgt bildene, får en forståelse for hva som ligger bak og da er det lettere å velge bøker man vanligvis ikke ville valgt. (...) Når jeg leser de bøkene, så hører jeg stemmen til forfatteren som forteller om prosessen. Da blir det så meningsfullt å lese bøkene – på en helt annen måte enn om jeg ikke hadde den bakgrunnskunnskapen.

Dette sier noe om hvor viktig det er med faglig oppdaterte barnehagelærere, og betydningen av faglig påfyll. Materialet vårt viser at utviklingsarbeidet har ført til at barnehagelærerne foretar mer reflekterte bokvalg, og at de har blitt mer bevisste på å styre bokvalgene til barna. Tidligere lot mange barna styre valgene, noe som gjorde at bokutvalget var tilfeldig. Slik formulerer en av barnehagelærerne seg: «Før valgte barna hva vi skulle lese, nå er det jeg som aktivt velger hvilke bøker vi skal lese.» De sier at de har blitt mer bevisste på at de har et ansvar for hva slags litteratur de tilbyr barn, og at de har et ansvar for å presentere variert litteratur. Nå kan de etterspørre en bestemt bok fordi de mener den har en kva-

litet, noe de sier at de svært sjeldent gjorde før. Flere sier også at den nye kunnskapen har resultert i et ønske om å tilegne seg enda mer kunnskap på egen hånd. Barnehagelærerne forteller at de blant annet har blitt mer opptatt av å lese bokanmeldelser, de leter etter nye bøker når de er i bokhandler, og de søker aktivt oppdatering gjennom biblioteket. Intervjuene viser altså at pedagogene er blitt mer kritiske til hva de leser for barn etter å ha deltatt i høytlesningsprosjektet. Barnehagelærerne gir uttrykk for en helt annen faglig selvtilit, både når det gjelder bokutvalget, og når det kommer til å argumentere for at lesing er en verdifull aktivitet: «Nå kan jeg forsvare det å lese mye bedre. Jeg har fått hevet norskfaget, og fått satt det på de knaggene vi husker fra vi gikk på skolen.» Dybvik (2016: 130) sier som tidligere nevnt at hennes informanter gir vage og upresise beskrivelser av kvalitet, og hun tror dette kan henge sammen med at det ikke er teksten i seg selv som vurderes, men målet for lesinga. Dybvik viser i sin studie at boka ofte ble vurdert utfra bokas potensiale for å oppnå læring. Er en konsekvens av den estetiske tilnærminga at barnehagelærerne er mer kritiske og bevisste på hva slags bildebøker de tilbyr barn? Flere av våre funn peker i en slik retning, og dette er i så fall gode nyheter for barna i barnehagen.

Oppsummering

Denne artikkelen har sitt utspring i et utviklingsarbeid som involverte 38 barnehager. Ett av målene med arbeidet var at barnehagene skulle få økt kompetanse om bildebøker. Fokuset for denne teksten har vært å se på i hvilken grad bokutvalget, og kvalitetskriteriene for hva som er gode bildebøker har endret seg blant de ansatte etter deltakelse i prosjektet. En av

endringene ser ut til å være at pedagogene oftere enn før velger bildebøker av nyere dato. En annen endring er at de er på jakt etter andre bøker enn tidligere; de ser oftere etter komplekse bildebøker med et tolkningspotensiale i seg. Begge disse endringene hos personalet kan forklares med at de gjennom prosjektet hadde blitt opptatt av å se på lesing som en estetisk aktivitet, og at de derfor har vært bevisste på å finne bøker som berører, og som stimulerer til undring og samtale. I prosjektet har de erfart at nye, komplekse bildebøker åpner opp for en slik inngang til litteraturen. Denne artikkelen har ikke sett på endringen av selve lesesituasjonen med barn, men materialet viser at barna er langt mer aktive i den litterære samtalen i møte med disse bøkene. Dette kan forklare hvorfor barna nesten utelukkende velger de nye, moderne bildebøkene når de blir stilt overfor et valg mellom gamle og nye bøker. Hypotesen jeg stilte innledningsvis, blir altså bekreftet: nye, moderne bildebøker skaper leselyst. En tredje endring jeg vil trekke fram er at pedagogene har blitt mer kritiske til hvilke bøker de presenterer for barn. Tidligere var bokutvalget tilfeldig. Gjennom prosjektet har de fått økt fagkunnskap om bildebøker, noe som gjør at de styrer barnas bokvalg i større grad, og de føler seg mer kompetente til å begrunne valgene sine faglig.

- Intervjuene viser altså at pedagogene er blitt mer kritiske til hva de leser for barn etter å ha deltatt i høytlesningsprosjektet.

Materialet vårt avdekker manglende kunnskap om nye og moderne bildebøker blant de ansatte i barnehagen. Det kan altså se ut til at bildebokforsker Ulla Rhedin har rett når hun gjentatte ganger har sagt at bilde-

boka er Kultur-Norges best bevarte hemmelighet (Vinger 2009: 36). Dette er i så fall synd, siden denne studien viser at disse bøkene skaper leselyst og gode leseopplevelser blant barn og voksne. Det er imidlertid verd å merke seg hvor fort det er mulig å endre bokutvalget i barnehagen hvis man jobber systematisk og bevisst med det. Barn fortjener gode bildebøker, og dersom de

møter barnehagelærere som har kunnskap om at verdens beste bildebøker er norske, kan bildebøker være barns første møte med kunst. Når nesten alle våre informanter sier at de før prosjektet manglet kunnskap og kompetanse om bildebøker, kan det være relevant å spørre om dette er en tematikk som har for liten plass i barnehagelærerutdanninga.

Noter

- ¹ 4. mai 2018 vedtok Kongen i statsråd at Høgskolen i Sørøst-Norge ble til Universitetet i Sørøst-Norge.
- ² *Vårt, vår og vi* referer til teksten til fagpersonene som deltok i prosjektet: førsteamanuensis i språkfag Trine Solstad, tidligere førstelektor i pedagogikk Turid Thorsby Jansen og universitetslektor Anne Marie Øines, alle tilknyttet Universitetet i Sørøst-Norge.
- ³ Bildebokfestivalen er et årlig arrangement som strekker seg over to dager. Festivalen retter seg først og fremst mot studentene, men er også åpen for praksisfeltet og andre interesserte. Bildebokfestivalen ble første gang arrangert i 2011.

Litteratur

- Aisato, L. 2013. *Fugl*, Oslo: Gyldendal.
- Bale, K. 2009. *Eстетikk: En innføring*. Oslo: Pax.
- Barthes, R. 2003. *Rhetoric of the Image*. London: Routledge: 114–125.
- Beck, I. L. og McKeown, M.G. 2001. Text talk: Capturing the benefits of read-aloud experiences for young children. *Reading Teacher* 55: 10–20.
- Birkeland, T., Mjør, I. og Teigland, A.-S. 2018. *Barnelitteratur – sjangrar og teksttypar*. 4. utgave. Oslo: Cappelen Damm akademiske.
- Bø-Rygg, A og Bale, K. 2008. *Eстетisk teori: En antologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Damber, U og Nilsson, J. 2015. Högläsning med förskolebarn – disiplinera eller frigjörande? I: Olin-Scheller, C og Tengberg, M. red. *Svensk forskning om läsning och läsundervisning*. Malmö: Gleerups utbildning: 15–26.
- Dybvik, H. 2016. Litteratur i barnehagen – et spørsmål om kvalitet? I: Jæger, H. og Torgersen, J. K., red. *Barnekultur*. Oslo: Cappelen Damm akademisk: 122–135.
- Eskebæk Larsen, M. 2016. Børnelitteratur ftw – Diskussion af børnelitteraturens rolle i dagtilbud. *Viden om literacy* 20: 92–96.
- Gjems, L. 2016. *Barnehagens arbeid med tidlig litterasitet – på barns vilkår*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Grøver, V. 2006. *Tidlig språkstimulering og livslang læring: En kunnskapsoversikt*. Oslo: Utdannings- og forskningsdepartementet.
- Hallberg, K. 1982. Litteraturvetenskapen och bilderbokforskningen. *Tidsskrift för litteraturvetenskap* 3–4: 163–168.
- Hole, S. 2013. *Annas himmel*. Oslo: Cappelen Damm.
- Hole, S. 2015. *Morkels alfabet*. Oslo: Cappelen Damm.

- Kuhn, C. 2013. *Gorm er en snill orm*. Oslo: Cappelen Damm.
- Kuhn, C. 2014. *Samira og skjelettene*. Oslo: Cappelen Damm.
- Kunnskapsdepartementet. 2017. Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. <https://www.udir.no/globalassets/filer/barnehage/rammeplan/rammeplan-for-barnehagen-bok-mal2017.pdf>
- Kvale, S. og Brinkmann, S. 2015. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Petersen, A. 2007. *Den tilsidesatte bok om den moderne billedbok i dagtilbud*. Gylling: Klim.
- Pettersen, J. R. 2015. Norske bildebøker – en stor rikdom. *Barnehagefolk 4*.
- Postholm, M.B. og Jacobsen, D.I. 2011. *Læreren med forskerblick: Innføring i vitenskapelig metode for lærerstudenter*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Rosenblatt, L. M. 2005. *Making Meaning with Texts. Selected Essays*. Portsmouth: Heinemann.
- Sandvik, M, Garmann, NG og Tcachenko, E. 2014. *Synteserapport om skandinavisk forskning på barns språk og språkmiljø i barnehagen i tidsrommet 2006–2014*. Linköping: Linköping University Electronic Press.
- Simonsson, M. 2006. *Pedagogers møte med bilderbøker i førskolan*. Linköping: Linköpings universität.
- Solstad, T. 2008. *Les mer! Utvikling av lesekompetanse i barnehagen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Solstad, T. 2015. Snakk om bildebøker! En studie av barnehagebarns resepsjon. Kristiansand: Universitetet i Agder, Fakultet for humaniora og pedagogikk.
- Solstad, T, Jansen, T. T. og Øines, A. M. 2018. *Lesepraksiser i barnehagen: Inn i litteraturen på mange måter*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Strand, LH. 2016. Skakker du litt på hodet, så ser kanskje verden helt annerledes ut. *Kunst 63*: 32–37.
- Svensson, A.-K. 2011. *Språkstimulerende miljøer i førskolan. En utvärdering av Att läsa och berätta gör förskolan rolig och lärorik*. Borås: Högskolan i Borås.
- Thorell, S. 2006. «Läsandets cirkel» i förskolan: En studie av läsmiljön utifrån Aidan Chambers litteraturpedagogiska idéer. Borås: *Högskolan i Borås/Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap*.
- Torseter, Ø. 2004. *Klikk*. Oslo: Cappelen.
- Vinger, A. 2009. Forbilledlig talt. *Vinduet 63*: 36–41.
- Øines, A. M. 2018. Hva er bra for barn å lese? I: Solstad, T, Jansen T. T. og Øines, A. M. red. *Lesepraksiser i barnehagen: Inn i litteraturen på mange måter*. Bergen: Fagbokforlaget.

Anne Marie Øines er universitetslektor i norsk ved Universitetet i Sørøst-Norge. Hun underviser i barns språk og litteratur i barnehagelærerutdanninga, og er særlig opptatt av bildebøker, lesepraksiser, literacy og arbeid med flerspråklige barn i barnehagen.

Anne Marie Øines, Universitetet i Sørøst-Norge, Raveien 215, 3184 Borre, Norge. E-mail: Anne.Oines@usn.no

Fagfellevurdert artikkel.

Utgiver: Norsk senter for barneforskning ved Institutt for pedagogikk og livslang læring, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU.

Dette er en artikkel med åpen tilgang (open access). Alle artikler i *Barn* publiseres i overensstemmelse med Creative Commons-lisensen CC BY 4.0. Det betyr at alle fritt kan lese, laste ned, kopiere, skrive ut, søke i eller lenke til den fullstendige og ferdig bearbejdede teksten.